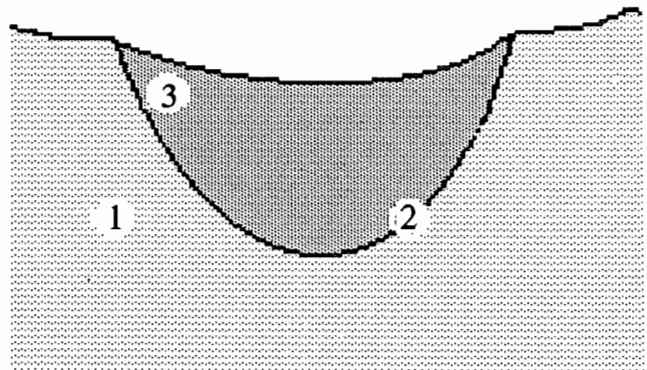

O geometriji in nepredvidljivosti (uvodnik)

Tema 12. številke Arhea je *stratigrafsko izkopavanje*. S tem revija nadaljuje koncept izmenjujočih se tematskih in 'splošnih' številčk, ki je bil postavljen konec 80. let. Morda se bo komu zdelo, da predstavlja ob akciji promoviranja stratigrafskih izkopavanj v prejšnjih letih (predvsem s strani Oddelka za arheologijo na Filozofski fakulteti) ponovno ukvarjanje s to temo pogrevanje že vsem znane (in postane?) jedi. V uredništvu Arhea mislimo, da je tema še zelo aktualna in da bo takšna ostala tudi v prihodnosti, bodisi če govorimo o izkopavanjih na splošno, še bolj pa ob stratigrafskih izkopavanjih. Ob tem moramo seveda razčistiti, kaj stratigrafsko izkopavanje sploh je, oziroma kaj je tisto, pred čemer ima stratigrafsko izkopavanje prednost.

Najkrajše rečeno, s stratigrafskim izkopavanjem imamo v mislih sistem izkopavanja in dokumentiranja, pri katerem nam osnovni element obravnave predstavljajo stratigrafske enote, ki jih izkopavamo sosledno v obratnem vrstnem redu, kot so bile odložene. K stratigrafskim enotam prištevamo po eni strani vse tiste pozitivne elemente, ki so rezultat človekovega (in tudi naravnega) delovanja - grajenja in odlaganja (t.j. plasti, zidovi, nasutja, polnila,...), vendar - to je potrebno poudariti - po drugi strani tudi negativne elemente, ki so prav tako sestavni del stratigrafskih procesov. Če negativnih enot, tistih brez volumna, se pravi indikatorjev erozije, kopanja, odzemanja (t.j. vkopov, jam, stojk,...) ne upoštevamo pri vzpostavitvi stratigrafske sekvence določenega najdišča, ne moremo dobro razumeti vseh procesov, ki so sodelovali pri njegovi stratifikaciji (Harris 1989, 143 ss; glej tudi Sl. 1). Drugi, verjetno pomembnejši vidik realizacije stratigrafskega izkopavanja pri nas (pomembnejši zato, ker obstoj stratifikacije in stratigrafskih enot ne bi smel biti diskutabilen) je tisti, ki je povezan z dokumentacijo izkopavanja. Če upoštevamo navedene postavke stratigrafskega izkopavanja, je očitno, da morajo biti stratigrafske enote kot osnovni element obravnave tako vrednotene tudi v dokumentaciji izkopavanja. To pa pomeni premik od običajnih dnevnikov z izkopavanj, ki so bolj ali manj odsev tistega, kar izkopavalec *misli*, da je pomembno dokumentirati, k standardiziranim obrazcem, pri katerih je izkopavalec 'primoran' enakovredno obravnavati vse stratigrafske enote in njihove medsebojne odnose. To pomeni tudi premik od izdelave tlorisov 'planumov' (i.e. arbitrarnih horizontal-

nih površin, ki so nastale z izkopi po režnjih vnaprej določene debeline) k izdelavi tlorisov površin posameznih stratigrafskih enot, ki jih lahko po izkopavanjih sestavljamo v kompozitne tlorise, glede na posamezne faze, odkrite na najdišču (cfr. Harris 1989, 102). To konec koncev pomeni tudi premik k drugačnemu načinu dokumentiranja presekov, ki ga lahko ob doslednem tridimenzionalnem dokumentiranju stratigrafskih enot enostavneje izvedemo s t.i. kumulativnimi preseki tudi po izkopavanju (glej tu Novaković in Turk, 62). Več o dokumentacijskih tehnikah in obrazcih, ki jih uporabljamo pri stratigrafskem izkopavanju, je pripravila Darja Grosman v tej številki Arhea (glej tu Grosman, 25 ter Grosman in Stančič, 37).

Sl. 1: Shematski presek vkopa, številke označujejo stratigrafske enote - izraze določenih aktivnosti. V plast (1) je vkopan vkop (2), ki ga je zaradi sosledja aktivnosti potrebno ločevati od njegovega polnila (3).

Vsekakor je obstoj stratigrafskega sosledja na arheoloških najdiščih pri nas splošno priznano dejstvo, ki so ga arheologi znali že zgodaj uporabiti pri razlagi zaporedja dogodkov na določenem najdišču (cfr. npr. Szombathy 1913, Fig. 4; Schmid 1913, Taf. III-XVI; Schmid 1915, Abb. 42, 43, 44). Upravičeno je torej vprašanje, v kakšno arheološko-raziskovalno okolje se umešča to, kar imenujemo stratigrafsko izkopavanje, oziroma v čem se sploh razlikuje od današnje izkopavalne prakse v Sloveniji.

Splošen vtis ob branju poročil z izkopavanj (npr. v Arheološkem vestniku, Varstvu spomenikov, Arheološ-

kem pregledu ali Poročilih o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji) je, da je proces izkopavanja, pri katerem so bile posamezne stratigrafske enote ugotovljene in izkopane po svojih naravnih mejah, pretežno prisoten. O tem nam pričajo poglavja, ki so v člankih posvečena stratigrafiji, ter ilustracije presekov, z zelo natančno prikazanimi plastmi in drugimi elementi. Zanimivo pa je, da avtorji poročil praviloma nikoli ne opisujejo metode, s katero so izkopavali (častne izjeme so redke, npr. Turk, Dirjec in Culiberg 1988/89, 15 ss, T. 1¹), vendar pa se v našem primeru le stežka strinjamo s Kathleen Kenyonovo, da "... iz nekaterih povsem znanstvenih poročil lahko metode velikokrat deduciramo, le redko pa so tudi opisane..." (po Harris 1989, 31 - 32). Namreč: če poglavja o stratigrafiji in risbe presekov v izkopavalnih poročilih iz naših arheoloških publikacij implicirajo uporabo stratigrafske izkopavalne tehnike, lahko v praksi ugotovimo, da to enostavno ne drži.

V povojni arheološki literaturi najdemo pri nas le malo tekstov, ki bi se izrecno ukvarjali s problemi izkopavalnih tehnik in dokumentacije na izkopavanjih. V prva povojna leta sodi članek Rudolfa Berceta o tehnični dokumentaciji na arheološkem terenu (Berce 1951), ki je zelo temeljit v natančnem popisovanju tehničnih postopkov pred in med izkopavanjem in je še danes zanimiv tudi zaradi nekaterih izvirnih terminoloških rešitev². Prispevek se omejuje na tehnične vidike izkopavalnega dela, ki nas bodo tu manj zanimali. Članki s to tematiko se pojavljajo v literaturi tudi v kasnejšem času (npr. Šribar 1974, Šribar 1976, Šribar 1977, Šribar 1981, Petru 1974, Valič 1974, Stančič 1989a), tu pa se bom omejil na prispevke, ki obravnavajo proces izkopavanja (za definicijo glej Harris 1989, 32), se pravi bodisi arbitrarno, bodisi stratigrafsko izkopavanje.

Leto pred Bercetovim člankom, je v isti reviji izšel kratek tekst o problematiki arheološkega izkopavanja, v katerem avtorja (Čorović Ljubinković in Garašanin 1950, 25) opozarjata na potrebo po izkopavanju posameznega kulturnega sloja po njegovih mejah in zavrčata izkopavanje po mehansko ustvarjenih slojih določene debeline. Da taka načelna opredelitev še ni pomenila dejanskega sprejetja stratigrafskega izkopavanja (v današnjem pomenu besede), se je izkazalo skoraj dvajset let

kasneje, ko se je isti avtor skeptično izrazil o doslednem izvajanju takih izkopavanj (Garašanin 1969). Ta članek zasluži posebno pozornost, saj je verjetno edini, ki v povojni jugoslovanski arheologiji skuša konfrontirati tehniko doslednega izkopavanja po naravnih mejah posamezne enote ter po drugi strani tehniko preciznega beleženja globine, na kateri so najdeni posamezni objekti. Zanimivo je, da sta za Garašanina oba procesa 'stratigrafska' - ob načelnem strinjanju s tem, da je prvi sodobnejši in teoretično idealen, pa se vendarle opredeli za izkopavanje s tehniko mehanskega (t.j. arbitrarnega) odstranjevanja zemlje in sledenju dejanskim elementom stratifikacije le v presekih in horizontalnih površinah. Razloge za tako odločitev lahko po Garašaninu povzamemo v treh točkah:

1. 'Nepredvidljivost' arheološke stratigrafije, ki je lahko samo nekaj metrov od dokumentiranega kontrolnega preseka popolnoma drugačna.
2. Razlike v barvi in konsistentnosti zemlje je na izkopani površini pogosto zelo težko določati, kar v končni fazi onemogoča razločevanje med plastmi, posebej če imajo podobno fizionomijo.
3. Dokumentacija izkopavanja po arbitrarnih reznih (t.j. vertikalni preseki in horizontalne površine) je neprijetno preglednejša in enostavnejša za obdelavo. Nepojmljivi so tlorisi z velikimi globinskimi razlikami, za katere je edini argument izključno osebna ocena avtorja izkopavanja (Garašanin 1969, 116 ss).

V beograjskem učbeniku o metodologiji raziskovanja v prazgodovinski arheologiji, kjer bi pričakovali obsežno poglavje o procesu izkopavanja, sta tej temi posvečena natanko dva (!) stavka (Tasić in Jovanović 1979, 51). To kaže bolj na stihijo, nedoslednost in nezainteresiranost pri izvajanju izkopavalnega procesa v jugoslovanskem prostoru, kot pa na izrecno opredelitev za konkretni (v tem primeru stratigrafski) proces izkopavanja.

Tudi v Sloveniji se spisek člankov s tematiko izkopavalnega procesa hitro konča. Predvsem sta pomembna dva članka Staneta Gabrovca, ki izhajata iz izkušenj slovenske prazgodovinske arheologije na dolgoletnih sistemskih izkopavanjih naselbine in gomile v Stični (Gabrovec 1960/61 in Gabrovec 1974). Takoj lahko vidimo, da njegova metodološka izvajanja v pretežni meri slonijo

na izkopavalni praksi, kot so jo od časa med obema vojnama izoblikovali arheologi 'nemške arheološke šole' (cfr. tudi Klemenc 1964/65), torej da se za razliko od Garašanina, brez izrecnega navajanja alternativnih opcij opredeli za izkopavanje s tehniko odstranjevanja arbitrarnih režnjev, tako da mu osnovo dokumentiranja predstavlja umetno nastala horizontalna površina - planum³. Poudarke pri tehniki, ki so vezani na izkopavalni proces, lahko opišemo v naslednjih točkah:

1. Imperativ izkopavanja je čimboljše razumevanje dogajanja, ki je oblikovalo stratigrafijo najdišča, najboljši način za to pa je natančna dokumentacija horizontalnih in vertikalnih površin (planov in presekov).

2. Potrebno je kar najnatančnejše čiščenje in glajenje planov in presekov (čim bolj horizontalno oziroma vertikalno uravnavanje), da bi bilo moč korektno dokumentirati razmejitve med plastmi, ki so pogosto težko razpoznavne. Isto velja za čiščenje ruševin in ostankov stoječih elementov (zidov, obzidij), ki jih je potrebno puščati nedotaknjene, dokler nam ni jasno, kaj so prve in kaj drugi (puščamo jih v planih in jih dokumentiramo, t.j. izrišemo in izmerimo njihovo relativno višino).

3. Globinske razmake med plani narekuje situacija, vendar v kulturni plasti ne bodo večji kot 15 cm, pogosto pa manjši.

4. Pravilo je, da ne kopljemo lukenj v planum oziroma v strat. Tako npr. puščamo v stratu vse grobove in jih izkopljemo šele, ko smo prišli do strata, ki je nižji od groba.

5. Poseben del dokumentacije obravnava najdbe, ki jih združujemo v komplekse. Najdbni kompleks predstavljajo vse najdbe, ki sodijo v isti časovni oziroma časovno-prostorninski sklop. Pri izkopavanjih po planih bodo najdbe enega plana lahko pripadle različnim časovnim kontekstom, oziroma bodo obratno, najdbe iz več planov pripadale enemu najdbnemu kompleksu (Gabrovec 1974, 35 ss; Gabrovec 1960/61, 75 ss).

Taka - sicer dokaj stroga - izkopavalna pravila so se pri nas torej oblikovala v šestdesetih letih, na prazgodovinskih najdiščih pa se v veliki meri izvajajo še danes. Če to tehniko za šestdeseta in sedemdeseta leta še lahko ocenimo za korektno in za pot, ki je dajala rezultate, pa je danes gotovo že zastarela. To se npr. zelo očitno kaže

ob izkopavanjih gradišča Klisura/Kadića brdo na Glasincu od leta 1987 dalje (Govedarica 1988), ko so se izkopavalci kljub dejstvu, da plasti zelo izrazito padajo (t.j. niso horizontalne), odločili za dosledno odstranjevanje le-teh po njihovih naravnih mejah. Zanimivo je, da tako dobljene stratigrafsko zaključene zbirke posamičnih najdb (predvsem keramike) ne ustrezajo dosedanjim pogledom na njihovo kronološko sosledje (Govedarica 1988, 95). Če je trditev, da je imperativ izkopavanja čim boljše razumevanje dogajanj, ki so oblikovala stratigrafijo najdišča, aktualna še danes, pa je potrebno povedati:

1. V povojni slovenski (in jugoslovanski) arheologiji se je veliko pozornost posvečalo vzpostavitvi natančnega kronološkega sosledja v različnih arheoloških obdobjih, za osnovo pa so bile premične najdbe iz zaključenih celot (grobov, plasti). Dosledno izkopavanje po zaključeni stratigrafskih enotah je za pridobivanje najdb, ki so bile odložene istočasno, nedvomno ustrežnejše kot pa izkopavanje po arbitrarnih režnjih, kjer se lahko zgodi, da istemu režnju pripadajo deli različnih stratigrafskih enot (cfr. Šribar 1976, 236). Vprašanje je, če je združevanje najdb v komplekse pri takšnem izkopavanju lahko dovolj objektivno, oziroma če je možno ob izkopu režnja določene debeline, ne glede na stratigrafski položaj različnih plasti, najdbe dosledno pripisati ustrezni plasti (glej tu Grosman, Sl. 4a in b).

2. Pomemben cilj vsakega izkopavanja je rekonstrukcija površine, ki se navezuje na določeno obdobje. Ta cilj je mogoče ob arbitrarnih izkopavanjih zasledovati le delno (predvsem v presekih, mnogo manj v risbah planov). Neprimerno ustrežnejši pripomoček za rekonstrukcijo topografije najdišča v posameznih obdobjih je prav stratigrafsko izkopavanje, ki sledi spremembam na celotni površini izkopa. Temu ustrezno je prilagojena tudi dokumentacija stratigrafskega izkopavanja.

Ob pretehtavanju, kateri od procesov izkopavanja je ustrežnejši, se še enkrat vrnimo h kritikam, ki jih navaja Milutin Garašanin v zvezi s stratigrafskimi izkopavanji. Nepredvidljivost arheološke stratigrafije gotovo ni zadosten razlog, da bi se odpovedali stratigrafskim izkopavanjem. Z izkopom arbitrarnih režnjev se problemu prepoznavanja in s tem razumevanju procesov, ki so sodelovali pri današnjem stanju stratigrafije, izogibamo

po sistemu 'nise videl - nič ne vem'. Ne moremo se nadejati, da bo tako nastala dokumentacija rešila problem topografske rekonstrukcije po izkopavanjih. Če smo sposobni prepoznavati razlike in razmejitve med stratigrafskimi enotami v presekih in planih, zakaj jih ne bi mogli izkoristiti med samim izkopavanjem (cfr. Šribar 1974, 7 ss)? Seveda to pomeni, da pri stratigrafskem izkopavanju prav tako (ali v še večji meri) uporabljamo preseke ter tlorise, ki pa niso dokumentacija arbitrarnih horizontalnih površin (planov), temveč dokumentacija površin stratigrafskih enot, ki so lahko horizontalne, lahko pa tudi ne. Prav tako kot je dokumentacija tlorisov z morebitnimi velikimi globinskimi razlikami, stvar osebne ocene izkopavalca, je stvar osebne ocene avtorja izkopavanja tudi dokumentacija planov pri arbitrarnih izkopavanjih. Ugovor proti stratigrafskim izkopavanjem je utemeljen tudi s premajhno ločljivostjo med plastmi v barvi in konsistentnosti zemlje. Skratka, isti problem nastopa tudi pri arbitrarnih izkopavanjih. Stratigrafsko izkopavanje ne ponuja popolne objektivnosti v tehniki - ta slej ko prej ostaja vezana na izkopavalčevo sposobnost prepoznavanja posameznih stratigrafskih enot na terenu, ki nikoli ni idealna. Vendar po drugi strani stratigrafsko izkopavanje ponuja boljše odgovore na vprašanja glede topografije izkopnega polja v preteklosti, zbiranja najdb po zaključenih stratigrafskih enotah ter razumevanja vseh (poleg pozitivnih torej tudi negativnih) elementov, ki so sodelovali pri oblikovanju stratigrafije najdišča. Dokumentacija je prav pri stratigrafskih izkopavanjih preglednejša in enostavnejša za obdelavo glede končnega cilja (razumevanja vseh procesov na najdišču), saj ji osnovni del predstavlja vsaka stratigrafska enota (tako pozitivna, npr. zid, plast... kot negativna oziroma abstraktna, npr. vkop, jama...).

Osnovne postavke tako označenega stratigrafskega izkopavanja pri nas niso novost, kot bi se glede na povedano lahko zdelo. Predvsem so pomembne kritike izkopa po planih, ki jih je izrazil Vinko Šribar v zvezi z dokumentiranjem najdb in ki je opozoril, naj se najdbe natančno pripišejo plasti ('barvni površini'), v kateri so bile najdene. Prav tako je po Šribarjevem mnenju potrebno "...znotraj planuma kopati po omejenih barvnih površinah, ki smo jih označili v višje ležečem planumu" (Šribar 1976,

236). Nikjer pa ne zasledimo načelnega ugovora proti samim arbitrarnim izkopavanjem.

Stratigrafsko izkopavanje z vsemi navedenimi značilnostmi je torej pri nas kljub vsemu novost, ki ji lahko sledimo šele nekako od leta 1987 dalje (izkopavanja v Koprju na Kapucinskem vrtu, ter izkopavanja v naslednjih letih, katerih del je predstavljen v tej številki *Arhea*). To spremembo lahko povežemo s študijem knjig, ki so izšle pred približno desetletjem in ki veljajo za temeljne mejnike v razvoju izkopavalne arheologije v Evropi (Barker 1977 (1982), Harris 1979, Carandini 1981, cfr. tu Manacorda, 9 ss). 'Nova smer' (če jo lahko tako imenujem) v slovenski izkopavalni praksi je v začetku leta 1990 izdala slovenski prevod Harrisove knjige, ki nosi še letnico 1989 (Harris 1989)⁴.

Ob rednem letnem pregledu arheoloških terenskih raziskav v Cankarjevem domu marca 1990 je Predrag Novaković predstavil Harrisovo knjigo, ob čemer se je sprožila zanimiva diskusija⁵, ki bi jo lahko povzel takole:

1. Do stratigrafskega izkopavanja so se oblikovala tako pozitivna kot negativna stališča. Ta druga so podobna ali enaka na tem mestu že predstavljenim pogledom.
2. Izraženi so bili dvomi glede primernosti prevoda Harrisove knjige v slovenščino (morda bi bilo bolje prevesti kaj drugega). Ob tem je potrebno povedati naslednje: Harrisova knjiga je (kot pove že naslov) delo, ki kodificira osnovna načela arheološke stratigrafije (ta niso diskutabilna) in prav v tem je tudi njena največja vrednost. Kot takšno jo je tudi potrebno obravnavati; to ni izkopavalni priročnik, saj se ne posveča podrobneje strategiji izkopavanja, dokumentaciji,... Za te namene je prav gotovo ustreznije kakšno drugo delo (npr. Barkerjeve Tehnike arheološkega izkopavanja, ki so prav tako v pripravi za slovensko izdajo).
3. Izražen je bil dvom, ali je možno izvajati stratigrafski izkopavalni proces na zaščitnih izkopavanjih, kjer so časovno in finančno omejene možnosti za temeljito raziskavo (podobno tudi Josipovič 1990). Vsekakor so zaščitna izkopavanja tista, katerih delež se - na škodo sistemskih izkopavanj - zadnja leta vse bolj veča; dovolj zgovorna je Sl. 2⁶. Vprašanje pa je, ali je izkopavalni proces (bodisi stratigrafski, bodisi arbitrarni) res tisti, ki opredeljuje finančne in časovne zahteve na izkopava-

nju. Vsekakor bo šele čas pokazal, ali je takšna opomba upravičena, že danes pa lahko navedemo zaščitna izkopavanja v Sv. Klari (Koper) kot primer popolnega (ne le sondažnega!) izkopa s stratigrafskim procesom v sorazmerno kratkem času glede na površino izkopa (glej tu Grosman, 32 ss). Drug primer sta zaščitni izkopavanja na Stražnjem vrhu ter v Sv. Duhu v Črnomlju, kjer je Phil Mason dokazal, da kot edini arheolog na terenu prav tako lahko korektno izvaja stratigrafski izkopavalni proces (glej tu Mason, 44 ss). Morda je pa le nekaj resnice v tem, da je ugovor proti stratigrafskim izkopavanjem v zvezi z njihovo uporabnostjo na zaščitnih izkopavanjih, podan enostavno zato, ker se njegovi protagonisti preprosto niso pripravljali spoprijeti z novostjo, in je torej vse skupaj le še en (od kod že znan?) pokazatelj naše samozadovoljnosti...

izboljševanju in preprečuje, da bi standard dela upadal, oziroma ga vedno znova vzpostavlja" (Grosman 1990, 35).

Po precejšnjem mrtvilu na področju literature o metodologiji izkopavanj v osemdesetih letih Vam torej, spoštovane bralke in bralci, uredništvo Arhea ponuja na ogled in v oceno tematsko številko, ki jo sestavljajo:

1. prevod teksta Daniela Manacorde, profesorja na Univerzi v Sieni, ki je izšel kot uvod v italijansko izdajo Harrisovih Načel arheološke stratigrafije. Razlogi, ki so narekovali to objavo, so naslednji:

a) V tekstu avtor podaja obširno zgodovino izkopavalnih postopkov v italijanskem prostoru in širše, ki jim bo lahko pozorni bralec našel številne presenetljive podobnosti v situaciji pri nas.

leto	1985	1986	1987	1988	1989
štev. izkopavanj	41	59	60	59	58
večletno sist. izkopavanje	11	14	10	7	6
sist. izkop.	0	0	2	2	2
sondiranje	13	13	14	13	20
večletno zašč. izkopavanje	0	5	7	9	5
zašč. izkop.	17	27	26	26	25
revizijsko izkop. brez podatkov	0 0	0 0	1 0	1 1	0 0
sist. / skupno	11/41 (26,8 %)	14/59 (23,7 %)	12/60 (20,0 %)	9/59 (15,3 %)	8/58 (13,8 %)
zašč. / skupno	17/41 (41,5 %)	32/59 (54,2 %)	33/60 (55,0 %)	35/59 (59,3 %)	30/58 (51,3 %)
sond. / skupno	13/41 (31,7 %)	13/59 (22,0 %)	14/60 (23,3 %)	13/59 (22,0 %)	20/58 (34,5 %)

Sl. 2

4. Izražena je bila želja po izkopavalnem priročniku, ki bi temeljil na slovenskih izkušnjah s tega področja (ideja ni nova, cfr. Mikl Curk 1974, 5). Zamisel je gotovo hvalevredna in ji razširjanje stratigrafskih izkopavanj v zadnjih letih pri nas lahko le razširi okvir obravnave. Vendar lahko danes samo ponovimo misel Ive Mikl Curk izpred sedemnajstih let, namreč: s to številko Arhea lahko pripravimo pot takšnemu priročniku, tudi s serijo člankov, katerih tema je stratigrafsko izkopavanje (cfr. Mikl Curk 1974, isto), sam priročnik pa ostane naloga za naslednja leta. Morda le še misel: *"Priročnik nikoli ni zadnja, edina ali idealna rešitev problema, je le prvi skupni imenovalac, ki spodbuja k nenehnemu*

b) Daniele Manacorda izpričuje vzorno poznavanje tega, kar imenujemo stratigrafsko izkopavanje (predvsem v danes teoretsko in praktično najbolj dognani anglosaški obliki) in ob tem lahko ovrednoti različne 'smeri' v okviru le-tega (glej npr. njegovo oceno razlik med Barkerjem in Harrisom - tu Manacorda).

c) Slovenska arheološka javnost se ob tem tekstu na najboljši način lahko seznanila s smermi v današnji italijanski (ne le izkopavalni) arheologiji. Gotovo bo do neke mere presenetljivo delovala današnja 'odprtost' arheološkega prostora, ki je vedno veljal za sinonim mediteranske samozadovoljnosti in ob vsem bogastvu arheoloških virov za vase obrnjenega in podcenjujočega

do drugačnih, predvsem severnjaških pristopov. Mislim, da se slovenska arheologija lahko tudi ob tem pogleda v ogledalo in zamisli...

2. Dva članka sta podrobneje posvečena dokumentaciji arheološkega izkopavanja - seveda predvsem z vidika stratigrafskega izkopavalnega procesa (glej tu Grosman, 25 ss ter Stančič in Grosman, 37 ss). Če je bil zadnji sistematični prikaz in ovrednotenje dokumentacijskih tehnik pri nas predstavljen na posvetovanju 'Arheološko izkopavanje' januarja 1973 (Mikl Curk 1974 z drugimi prispevki v tej številki Varstva spomenikov), menimo, da so se stvari na tem področju v zadnjih osemnajstih letih toliko spremenile, da je potrebna nova kodifikacija. Celotna tematska številka pred Vami, posebej pa navedena članka imata prav ta namen (posebej omenjam prikaz dokumentacijskih obrazcev, ki jih predlagata avtorja).

3. Trije članki obravnavajo različne vidike problematike stratigrafskega izkopavalnega procesa, ki se navezujejo na specifične značilnosti posameznih najdišč (urbana najdišča s številnimi pozitivnimi zidanimi elementi, prazgodovinska najdišča s svojo problematiko): Sv. Duh v Črnomlju (glej tu Mason, 44 ss), Ljubljanski grad (glej tu Šinkovec, 50 ss) in Graček nad Famljami (glej tu Novaković in Turk, 57 ss). To niso poročila z izkopavanj, temveč izbrani prikazi specifičnih okoliščin stratifikacije in možnih rešitev v dokumentaciji izkopavanja na navedenih najdiščih. Na ta sklop se navezuje tudi del članka Darje Grosman, ki kot primer uporabe dokumentacijskih metod v praksi, navaja izkopavanje v cerkvi Sv. Klare v Kopru (glej tu Grosman, 32 ss).

4. Zaradi vsebinske povezanosti vseh člankov in enostavnejšega pregleda smo se odločili za enoten spisek vse citirane literature na zadnjih straneh Arhea.

Naj povzamem: številka Arhea, ki je pred Vami, skuša zapolniti vrzel v slovenski arheološki literaturi, ki je povezana s celotno problematiko izkopavanja, s tem, da se ob pretehtavanju - stratigrafsko izkopavanje, da ali ne - odločno zavzema za prvo možnost (povezano z načinom dokumentacije izkopavanja, ki ga tu predstavljam). Številko uredništvo ponuja v diskusijo in še nadalje ostaja odprto za vse predloge in ugovore. S tem se obračamo tako na arheologe, ki še aktivno izvajajo izkopavanja, kot tudi na tiste, ki niso več aktivni, a imajo

bogate izkušnje s tega področja. Čisto na koncu: naša neskromna ambicija je številko pred Vami, skupaj z že izdano Harrisovo knjigo in Barkerjevo knjigo o tehnikah arheološkega izkopavanja, ki bo prav tako kmalu izšla v slovenščini, plasirati kot možen bodoči standard za arheološka izkopavanja pri nas.

Opombe:

1. Potrebno je povedati, da je termin 'stratigrafska enota izkopa', ki ga avtorji uporabljajo za arbitrarne reznje in ki "*jih ne smemo zamenjevati s podobno označenimi plastmi*" (Turk, Dirjec in Culiberg 1988/89, 15), popolnoma neustrezen, saj umetno izkopani nivoji (reznji) nimajo nobene zveze s stratigrafijo.

2. Omenim naj le izraz za izkopavalca - 'arheolog-kopač' ter izraz za kontrolni blok - 'baba' (Berce 1951, 125 in 127, Sl. 1).

3. Gabrovec v članku o metodi izkopavanj gomile v Stični enači izraza planum in stratum - izraza, ki označujeta horizontalno površino (Gabrovec 1960/61, 75), kar lahko povzroči zmedo, saj mu strat v članku o metodi izkopavanj naselbine pomeni kulturni sloj, idealno enoto (Gabrovec 1974, 35 ss). Če pomislimo, da strat v današnjem slovenskem arheološkem besednjaku predstavlja prostorninsko enoto med dvema horizontalnima planoma, je zmeda popolna.

4. Eno najpomembnejših vlog pri promoviranju stratigrafskih izkopavanj in posebej pri slovenskem prevodu Harrisa je odigral Bojan Djurić z Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete.

5. Na žalost diskutanti - kljub prizadevanju uredništva Arhea - niso mogli ali niso bili pripravljeni objaviti svojih stališč glede knjige, stratigrafskih izkopavanj ali glede stanja izkopavalne prakse v Sloveniji nasploh. Ob pregledu literature na temo izkopavanj se kaže zanimiva situacija, namreč, precej je prispevkov avtorjev, ki danes pripadajo že 'starejši generaciji' arheologov pri nas, člankov 'mlajše generacije' pa tako rekoč ni...

6. Preglednica povzema podatke, kot so navedeni v indeksu Arheološkega pregleda (1985 - 1988, številka za 1989 je že pripravljena za tisk, tako da sem tudi za to leto zajemal podatke iz te revije). Statistika, ki bi temeljila na podatkih iz Varstva spomenikov, bi bila v podrobnostih morda nekoliko drugačna, splošna podoba večanja deleža zaščitnih izkopavanj pa bi se pokazala na enak način. Za tovrstne analize so podatki iz Arheološkega pregleda neprimerno ustrežnejši, saj se karakterja izkopavanj iz izkopavalnih poročil v Varstvu spomenikov pogosto ne da razbrati.

Peter Turk